

ANY 2018, ANY FABRA

JOSEP BRUGADA I GUTIÉRREZ-RAVÉ

Resum

Aquest any s'acompleixen 150 anys del naixement de Pompeu Fabra i Poch, el més il·lustre i important lingüista del nostre país. Sobre la seva persona i la seva obra sempre em venen al cap aquelles paraules que li va dedicar Josep Pla, en un dels seus ja clàssics *Homenots*: “*Fabra, ha estat el català més important del nostre temps perquè és l'únic ciutadà d'aquest país, en aquesta època, que, havent-se proposat d'obtenir una determinada finalitat pública i general, ho aconseguí d'una manera explícita i indiscutible. En aquest sentit no hi ha ningú més que s'hi pugui comparar.*”*

Paraules clau

Pompeu Fabra, llengua catalana.

Abstract

150 years went by after the birth of Pompeu Fabra Poch, the most illustrious and important linguist in our country. About his person and his work always come to mind those words that Josep Pla dedicated to him, in one of his already classic Homenots: “Fabra, has been the most important Catalan of our time because he is the only citizen of this country, at that time, that, having proposed to obtain a certain public and general purpose, it obtained it in an explicit and indisputable way. In this sense, there is no one else to compare”.

Key words

Pompeu Fabra, Catalan language.

ELS PRIMERS ANYS...

Pompeu Fabra va néixer el 20 de febrer de 1868 a l'antiga vila de Gràcia a Barcelona. Era fill d'una família de deu germans alguns dels quals malauradament –com assenyala Josep Miracle– “*no arribaren ni a caminar*”. En Peius – amb aquest afectiu hipocòrístic l'anomenaven a casa seva- va ser el

* PLA, Josep, *Homenots, primera sèrie*, Obra Completa, Vol. 11, pàg.63, Edicions Destino, Barcelona, 1980.

darrer dels germans precedit de dues germanes, la Carolina i l'Anna.¹ L'any 1874 va començar a freqüentar una escola de condicions materials molt precària i ben sòrdida fins que va iniciar els estudis de segon ensenyament en una acadèmia que regentava el seu cunyat. En aquesta època mostrarà una gran perícia per les matemàtiques i un gran interès per l'aprenentatge dels idiomes. Es diu que Fabra, des de molt jovenet -tal vegada a setze anys- va sentir una gran atracció pel coneixement dels idiomes, de manera que se n'anava al port de Barcelona a parlar l'orella a fi i efecte de poder escoltar en directe persones que parlaven anglès, francès o italià.

L'any 1883 mentre Fabra escrivia una carta als seus nebots, que eren a Camprodon, després d'escriure el formulisme en llengua castellana *Queridos sobrinos*, es queda per uns moments parat i es pregunta ¿per què *sobrinos* si són els meus 'nebots'? Fabra s'adona aleshores de l'artificialitat amb la qual es veu obligat a escriure, de manera que torna a començar la carta per segona vegada, i el segon cop, ho intenta en català. Aquesta anècdota és en definitiva el que va despertar la consciència lingüística del jove Peius quan comptava només amb dotze o tretze anys. Per aquella època, la gent escrivia en castellà i barrejava la paraula *baf* per comptes de 'vaho', o *pullagueres* per 'ejas de las puertas' o *tremgado*, per 'trempat'... Fabra creu que escriure a nivell familiar una missiva en una llengua diferent a la que hom parla quotidianament és quelcom antinatural i és per això, que des de ben jovenet comença a interessar-se profundament per les qüestions lingüístiques, "*Va ser en havent passat pel sotrac íntim de la realitat de les coses quan Pompeu Fabra es va adonar del trist paper que feia el català –la seva llengua nativa-, reduït a ser només instrument de les converses familiars.*"² i per això, el seu pare –al qual sempre mostrà un gran afecte i fidelitat- l'hi busca per casa els vells diccionaris de Pere Labèrnia i la gramàtica del català (en castellà, de Bofarull-Blanch). Revisant aquest textos, Pompeu Fabra s'adona de l'anarquia, de l'absurditat d'algunes regles ortogràfiques i de la disparitat de criteris que imperen en una i altra obra, a més que reflectien unes expressions que no pertanyien ja a la llengua catalana viva que ell sentia pels carrers. Enllà d'això, observa que hom pronunciava, *papé*, *tinté*, *anà*, *vení* i en canvi ell veu que els textos impresos ortografiaven, *paper*, *tinter*, *anar* o *venir*; acabats amb erra muda. El que llegeix en aquestes dues obres no el convencen de cap

¹ MIRACLE, Josep, *Pompeu Fabra*, (biografia), pàg. 68, Editorial Aymà, Barcelona, 1968.

² Op. cit & supra, Miracle, pàg.109.

manera i més, bo i observant, que en el seu entorn, tothom parlava d'una manera agramatical. Com assenyala –el biògraf de Fabra- Josep Miracle, campava arreu “*una omnímoda facultat d'escriure el català.*”³ Res més cert. En la consciència del jove Peius calia cercar les solucions més adients per a escriure paraules com, caixa i no *catcha*, empatx per *empach*, o com grafia mig, *mitx*, *mitj*..o maig, *matx*...’*pel matx cada dia un ratx..?, ditxa, desitj, lloch, o tingud* i altres semblants misèries.

LA VOCACIÓ DE FILÒLEG

Mentre desenvolupa els seus estudis secundaris amb gran notorietat, Fabra es dedica a donar classes particulars. A pesar de la seva vocació filològica, Pompeu Fabra el curs 1884-1885, aconsellat pel seu cunyat Bartomeu Galí, ingressa a la Facultat de Ciències de la Universitat on l'any 1890 va acabar la carrera d'enginyer químic. Sembla que Peius va escollir la carrera d'enginyer químic perquè l'altra alternativa, que era la d'enginyeria mecànica, la trobava massa bruta. Sigui com sigui, acaba la carrera d'enginyer químic l'any 1890. L'any de la primera exposició universal de Barcelona 1888 va morir el seu pare, al qual Pompeu sempre li havia tingut un gran respecte i s'havia deixat portar pels seus raonables consells.

EL NUCLI INTEL·LECTUAL DE “L'AVENS”

L'any 1889 Pompeu Fabra va entrar en contacte amb el nucli intel·lectual de joves de *L'Avens*, els quals van caracteritzar-se per la seva voluntat de ‘ser moderns’ i ‘modernistes’ en qüestions culturals. Els joves de “*L'Avenç*” amb inquietuds culturals, de fet el que pretenien era superar culturalment el que havien promocionat la generació d'homes de “*La Renaixença*”. Aquest grup de joves, a través dels seus manifestos programàtics, pretenien ‘modernitzar’ la cultura catalana i apropar-la encara més a Europa.⁴ Fabra, doncs, entrà en contacte amb ells i els va convèncer d'impulsar també una

³ Op. cit. & supra. Pàg. 114.

⁴ Vegeu PLA i ARXÉ, Ramon, «L'Avenç i la seva influència en el progrés cultural de la nació», pàgs. 87-97, in *El Modernisme*, Catàleg de l'Olimpiada Cultural, Barcelona 92, Editorial Lunwerg, Barcelona, 1990.

campanya de reforma lingüística per a la llengua catalana. Amb una sèrie de conferències al Centre Excursionista de Catalunya, Fabra i els joves inquiets de “*L’Avenç*”, impulsaren una campanya lingüística de tal manera que per començar a donar exemple, es va normalitzar el nom de la revista, la llibreria i l’editorial que el grup promocionava i van ser coneguts com el grup de “*L’Avenç*”. Fabra havia aconseguit normalitzar ja l’ús de la ç. Amb el recolzament i la comprensió dels joves del grup, Pompeu Fabra va publicar l’any 1891 el *Ensayo de gramática del catalán moderno*, obra que -escrita en castellà- assentaria les bases de la reforma que el jove mestre congriava des de feia uns anys.

NORMALITZACIÓ I NORMATIVITZACIÓ DE LA LLENGUA

L’any 1892, Pompeu Fabra escrivia regularment a les pàgines de la revista modernista “*L’Avenç*” uns articles intitolats, “La reforma lingüística”, textos que mica en mica van tenir un ressò positiu entre els escriptors i usuaris de la llengua pròpia de Catalunya. Calia però seguir fent més passes, de manera que ja tenia consciència en aquella època que calia oferir a la llengua catalana, no només una ‘normalització’ sinó també una ‘normativització’ o sigui dotar la llengua d’unes eines concretes que fossin útils per a tota la ciutadania, pel cap baix una gramàtica i un diccionari per tal que tothom emprés les paraules amb escaiença i escrivís al dictat de les mateixes normes. Mentrestant, el jove enginyer no descurava la seva passió per les tasques filològiques, de manera que entre alguna traducció i alguns estudis sobre la fonètica del català anava avançant en els seus projectes per al redreçament de la llengua. Al 1898 dirigeix, a més, la revista també ‘modernista’ i progressista, «*Catalònia*». A la tipografia de “*L’Avenç*” publica una important *Contribució a la gramàtica de la llengua catalana*. En el canvi de segle, Mestre Fabra esdevé president de l’Ateneu Barcelonès que per aquella època era un dels cenacles importants de la vida política i cultural de la ciutat. Com sigui però que per aquest temps s’havia de guanyar la vida amb la carrera que havia estudiat, la d’enginyer químic, resulta que seguidament va guanyar unes oposicions a la càtedra d’Enginyers Químics de Bilbao de manera que va haver de traslladar-se a viure a aquella ciutat basca. A més, aquell any 1902, s’havia casat amb Dolors Mestre i Climent. Durant els anys que la família Fabra va residir a Bilbao –uns deu anys- hi van néixer les seves tres filles, la Carola, la Teresa i la Dolors.

ELS ANYS DE BILBAO

Mentre el Mestre és a Bilbao manté una constant correspondència amb amics i intel·lectuals que havia deixat a Catalunya i amb el temps lliure que li deixava la càtedra de química de la Universitat Basca, Fabra, seguia investigant i escrivint qüestions relacionades amb la llengua catalana, a més de presidir el Centre Català de Bilbao. Mentre visqué al País Basc, Fabra va mantenir algunes relacions intel·lectuals amb Miguel de Unamuno. L'any 1906 tingué lloc a Barcelona un esdeveniment cultural de primer ordre per al reconeixement de la llengua catalana, el *Ir. Congrés Internacional de la llengua catalana* i Fabra, que es desplaçà a Barcelona, hi va intervenir amb una ponència sobre *Qüestions d'ortografia catalana*, que es publicarien ulteriorment.⁵ La seva intervenció al Congrés Internacional havien fet de Fabra, «l'home del dia, l'havia encimbellat extraordinàriament en la consideració dels seus amics.»⁶

MEMBRE DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

El dia 18 de juny de l'any 1907, el President de la Mancomunitat de Catalunya, l'egregi senyor Enric Prat de la Riba, en la seva obra política i d'impuls del país havia signat el decret per a la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, el qual constava de quatre seccions, la d'història, la d'arqueologia, la de literatura i la dret i en el document fundacional es deixava la porta oberta perquè en un futur se'n creés alguna més. Va ser, doncs, l'any 1911, que Prat de la Riba, veient la necessitat de cuidar i posar ordre en les qüestions que afectaven la llengua del país, va decidir de crear també la Secció Filològica de l'IEC i la Biblioteca de Catalunya. Enric Prat de la Riba polític també de gran sensibilitat per les qüestions culturals i lingüístiques, que havia seguit de prop les aportacions de Pompeu Fabra, el va persuadir perquè tornés a Barcelona per tal que s'afegís a la Secció Filològica. A l'Institut d'Estudis Catalans, Fabra s'hi va trobar al capellà mallorquí Antoni Maria Alcover, l'hellenista Lluís Segalà, l'hebraïsta Frederic Clascar a més d'escriptors rellevants com, Josep Carner, Joan Maragall i Àngel Guimerà. El Mestre havia publicat aquell mateix any també a la tipografia de "L'Avenç" les

⁵ FABRA, Pompeu, *Qüestions d'ortografia catalana*, pàgs. 188-221, Estampa de Joaquim Horta, Barcelona, 1908.

⁶ MIRACLE, pàg. 402.

Qüestions de gramàtica catalana. Per tant, doncs, en ser cridat a Barcelona, tota la família Fabra es traslladaria l'estiu de 1912 a Catalunya. Van instal·lar-se a viure en una casa de la ciutat de Badalona. A partir, doncs, del seu retorn a Catalunya, Pompeu Fabra combinaria les seves tasques lingüístiques a la Secció Filològica i ocuparia la càtedra de llengua catalana de la Diputació de Barcelona creada *ad hoc* i per tant, va deixar la seva docència en l'àmbit de les ciències, per passar a investigar i a ensenyar la ciència de la llengua pròpia dels catalans. L'any del retorn a Catalunya, el Mestre havia publicat la seva primera *Gramàtica de la llengua catalana* també a la tipografia de "L'Avenç".

LES NORMES ORTOGRÀFIQUES

L'any 1913 es van publicar les *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans, les quals van provocar en la societat cultural uns posicionaments sobre l'ús ortogràfic de la llengua entre els anomenats 'normistes' i 'antinormistes'; per part de Mossèn Antoni Mª Alcover, membre de la Secció Filològica hi mostrà les seves reserves, «*la discussió de les Normes dins l'Institut no va ser cap cosa planera ni placèvola, sinó agitada i laboriosa i agra*».⁷ Mossèn Alcover va ser un home de molt caràcter, molt combatiu, de manera que sovint quan defensava les seves tesis, ho feia amb una vehemència ben especial; més que defensar-se, atacava, cosa que solia enutjar els seus interlocutors.

LES POLÈMIQUES AMB ANTONI Mª ALCOVER

Quan Enric Prat de la Riba va cridar Pompeu Fabra perquè s'incorporés als treballs lingüístics de la secció Filològica de l'Institut, el mallorquí Mossèn Antoni Mª Alcover ja n'era membre i la institució ja feia un any que desenvolupava els seus treballs i els seus debats. Això era l'any 1912, després de la malaurada mort de Joan Maragall. Fabra hi va ser rebut amb un cert recel perquè -malgrat els seus treballs anteriors sobre la llengua, les seves conferències i la seva intervenció en el Congrés Internacional de la llengua

⁷ MOLL, Francesc de Borja, *Un home de combat (Mossèn Alcover)*, pàg. 108, Editorial Moll, Palma de Mallorca, 1981.

catalana al 1906- provenia del sector jove del modernisme, «*El més ben calçat de l'escola modernista*», tal i com el va qualificar Antoni Bulbena, un gramàtic amb vel·leïtats medievalitzants que defensava formes lingüístiques arcaïques que Fabra es va encarregar de rebutjar ⁸. La cosa certa és que Fabra era un home molt pragmàtic (era enginyer...), que no es perdia amb retoricismes inútils, ni amb projectes inassolibles. A la Secció Filològica s'hi van trobar dos homes ben preparats per a assumir les tasques de normalització de la llengua catalana però tenien i defensaven posicions diferents respecte del que havien de ser els manuals útils per a l'ús social de la llengua. Tant Alcover com Fabra havien congriat la idea d'elaborar una gramàtica i un diccionari per a la llengua. Alcover, en aquest sentit i pel que fa a l'aplec de materials lèxics, duia un cert avantatge a Fabra perquè ja feia temps que treballava en la classificació d'un munt de fitxes les quals recollien un contingent de paraules -sobretot baleàriques- de la llengua i que guardava zelosament en una calaixera que esdevindria famosa.

UNA LENGUA PRÒPIA, DOS DICCIONARIS...

Mossèn Alcover tenia la pretensió d'elaborar un gran diccionari que recollís totes les paraules de la llengua catalana i que abastés tot l'àmbit dels països de parla catalana, volia dir-ne, *Diccionari de la Llengua Catalana*, «*s'havia posat entre cella i cella de fer un diccionari del català, de tot el català*».⁹ A aquest efecte Mossèn Alcover, que era vicari general de la seu mallorquina, tenia poder i llibertat de moviments; havia constituït entre seminaristes i col·laboradors un gran grup de persones les quals treballaven per l'obra del fabulós *Diccionari* que tenia *in mente*. Tots els col·laboradors l'hi aportaren una quantitat de fitxes de paraules de diferent procedència geogràfica que ell estudiava i classificava després en una enorme calaixera. La seva pretensió era elaborar aquest gran *Diccionari*. Entre les discussions que van mantenir el mossèn i el científic Pompeu Fabra era la de veure la mesura que podia tenir un i altre projecte lingüístic. El d'Alcover ja es veia que pecava d'ambició i de poc pràctic per a l'ús quotidià i per a la majoria dels ciutadans. Fabra tenia una altra idea.

⁸ BLADÉ DESUMVILA, Artur, *Contribució a la biografia de mestre Fabra*, Edicions Rafael Dalmau, Barcelona, 1965.

⁹ MIRACLE, pàg. 344.

El diccionari no podia contenir tots els mots, era materialment impossible. Hi havien de constar només els que ell i l'IEC, consideressin 'normatius', que poguessin servir per a tots i fer avançar així una llengua certament unificada. El projecte de Fabra va allargar-se fins l'any 1932. Mossèn Alcover, «*estimava la llengua, però volia ser original de totes passades*», pretenia normalitzar la llengua bo i mantenint formes pronominals com: «naltros» o «naltres» i «valtros», coses que al Mestre barceloní i altres membres de la Secció els feien riure. El poeta Carner, anava a més, li prenia literalment el pèl.

Abans del *Diccionari*, Fabra va fer efectiu un dels seus projectes que va ser ben útil socialment, la *Gramàtica Catalana* de 1918, la qual va tenir el caràcter de gramàtica oficial de l'Institut. Fabra i Alcover, doncs, no van anar massa a l'hora. Fabra i Mossèn Clascar per demostrar que els treballs que havia dut a terme Mossèn Alcover fins aleshores a Mallorca podien ser útils a les oficines Filològiques de l'Institut, el van anar a veure a la capital baleàrica perquè s'havia posat greument malalt. Per lloar-li la seva feina van convèncer el mallorquí perquè traslladés la seva famosa calaixera a Barcelona. I així ho va consentir. Quan va restablir-se de la malaltia Alcover tornà a Barcelona i aleshores es radicalitzà de mala manera contra l'Institut i contra Fabra pel model de Diccionari que volia elaborar. No s'entenien i Alcover, rabiüt i tossut com era, s'emportà la calaixera i tot el que tenia a l'Institut. Va desertar. Mentrestant Mossèn Alcover -sempre amb un entusiasme prodigiós i no exempt de polèmiques- seguia publicant el seu Bolletí de Filologia «*Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*», a imatge i semblança de les Revistes de Filologia Romànica que es publicaven a les universitats europees de l'època. El «*Bolletí*» fundat per ell mateix l'any 1901, era el primer butlletí de filologia que es publicava a Espanya i les seves pàgines donaren al mallorquí i al seu projecte de diccionari una gran anomenada. Fins i tot Fabra hi havia col·laborat amb algun article i se n'havia fet subscriptor. Sigui com sigui però, Fabra i Alcover mantenien criteris lingüístics dispersos sobre com i en què havia de ser i constar una gramàtica per a la llengua catalana i què i com havia de ser el *Diccionari*. D'ençà que Fabra va entrar a la Secció Filològica, per bé que tots treballaven per una causa comuna, ja va apreciar la diferència de procediments amb el seu "amic" mallorquí, «*A Fabra li interessava molt més l'estudi científic que no pas la reivindicació combativa.*»¹⁰ Alcover davant les

¹⁰ MIRACLE, pàg. 372

propostes de Fabra, murmurava, massa sovint no li estaven bé les solucions lingüístiques que proposava i en veu baixeta deia, «això és obra des carbassot de Fabra». Es carbassot a nivell de pragmatisme lingüístic era ell, evidentment.

A L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS I L'ATENEU BARCELONÈS

A pesar dels recels que mantenien el mallorquí i Fabra, el de Barcelona va seguir imparable la seva trajectòria de filòleg, ara, ja sí amb un *modus vivendi* més consolidat i un prestigi social que cada vegada anava a més. Pompeu Fabra, l'any 1918 va presidir els Jocs Florals de Mataró; el 1924 va ser nomenat president de l'Ateneu Barcelonès on en el discurs inaugural hi va llegir el text: *L'obra de depuració del català*. Fabra, va ser, doncs, un treballador infatigable. El mateix any de presidir l'Ateneu va publicar també la primera sèrie de les *Converses Filològiques*. El seu treball filològic a la Secció Filològica de l'IEC no cessava; a més a més, el 1926 publica, *La conjugació dels verbs en català*. Edita també un avanç abreujat del que seria el seu *Diccionari General*, això entre altres obres per fer conèixer la llengua catalana a l'estranger, per exemple l'*Abrégé de grammaire catalane* obra publicada a París l'any 1928.

FABRA ESPORTISTA I EXCURSIONISTA

Un aspecte que caldria subratllar de la seva personalitat és que al Mestre li agradà sempre l'esport. Abans de casar-se amb Dolors Mestre, ja havia fet molt excursionisme. Va ser membre del Centre Excursionista de Catalunya i va ser un lleure que sempre li havia agradat molt. Per ell, l'excursionisme tenia diversos valors, primer pel manteniment de la seva forma física, segona pel que suposava de coneixement del territori i tercera perquè mentre trescava pels camins i muntanyes feia aturades pels veïnats i les masies on prenia notes dels mots que escoltava. Un personatge que el va acompanyar moltes vegades en sortides i excursions va ser el jove Joan Coromines que va col·laborar amb ell a les èpoques de la Secció filològica. Com explica la filla Carola -fins i tot se n'anava a fer càmping... «són famoses les seves acampades a les altes valls pallareses amb el seu col·laborador Pere Arnalot. L'hi vaig fer companyia quatre anys», «El vigor del Mestre era extraordinari a la seva edat. Als 63 anys escalà encara el Pui de Linya, de 2800 metres.» «Un altre any ens féu costat en el campament d'Estanyllong, al capdamunt de la vall de Sant Nicolau, a 2.000

metres; un altre, al Pla de Boet, al peu de la pica d'Estats. Ja en tenia 67 quan ens acompanyà des de Llinars d'Aigua d'Ora fins a la mola de Lord, travessant de cap a cap en un dia la Serra de Busa» - Això ho escrivia Joan Coromines.¹¹

Havia anat de Barcelona a Montserrat, a Camprodon, al Montseny, a peu. A part d'això, els anys que havia viscut al País Basc, s'havia perfeccionat en el joc del frontó, li agradava el futbol també, havia jugat a tennis, esport molt de moda als anys vint i nedava molt bé. Per aquesta època, però, les coses a nivell polític s'havien posat difícils a Catalunya i a Espanya perquè després d'una època convulsa, l'any 1923 va instaurar-se la dictadura de Primo de Rivera. Malgrat tot, l'any 1928, es va promocionar un homenatge a Pompeu Fabra amb motiu dels seus seixanta anys. L'any 1932, any en el qual va aparèixer el seu *Diccionari General de la Llengua Catalana*, és nomenat catedràtic de la Universitat de Barcelona. Mentrestant era un home absorbit per la feina i com ens conta la seva filla Carola Fabra, «*Amb normes o sense normes, ell anava fent el diccionari a Badalona. Hi va estar dotze anys. La mamà deia: «no entenc com no et poses malalt fent-lo» (...) «Ell treballava a casa a les tardes. Perquè la càtedra la tenia dia sí, dia no. I enmig de nosaltres anava fent el Diccionari, no li fèiem cap nosa...»*¹²

DOS MODELS DE DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA

Al cap i a la fi Fabra tenia clar de bell antuvi que el diccionari que havia d'elaborar havia de ser d'un sol volum, manejable i fàcil de consultar; el d'Alcover, que té una grandesa impagable perquè va acabar essent un fabulós diccionari «dialectal», quan va estar acabat, en tenia 10 de volums.¹³ L'obra va ser tan ambiciosa que en vida Mossèn Alcover només en va veure editat el primer volum, els altres van córrer a càrrec del seu deixeble, l'egregi filòleg i editor menorquí Francesc de Borja Moll. Ja es pot jutjar, doncs, quin dels dos projectes de diccionari va acabar triomfant en el sentit més pràctic. El d'Alcover, que recull quasi tots els termes dialectals i medievals de la llengua catalana, des de Salses a Guardamar va esdevenir també una obra gegantina i

¹¹ COROMINAS, Joan, *Lleures i converses d'un filòleg*, pàg. 411, Editorial Club Editor, Barcelona, 1983.

¹² PIÑOL, Rosa Maria, *Pompeu Fabra, el meu pare. Records personals de Carola Fabra*, pàg. 41, Edicions La Campana, Barcelona, 1991.

¹³ Mossèn Alcover a fi i efecte de tirar el projecte del seu *Diccionari* va demanar fins i tot una subvenció al rei Alfons XIII, la qual li va ser concedida.

importantíssima per a la llengua catalana. En l'àmbit de la filologia romànica hom el coneix com L'Alcover-Moll o *Diccionari Català, Valencià, Balear*. La trajectòria i la tossuderia de Mossèn Antoni Mª Alcover va ser monumental -com el seu fabulós recopilatori lèxic- però va ser poc pràctic per l'interès general, que és el que pretenia Pompeu Fabra. Així doncs, amb la col·laboració d'alguns joves filòlegs -com ara Joan Coromines- Pompeu Fabra va veure fet realitat el seu projecte de *Diccionari General de la Llengua catalana*, el mes de desembre de 1932, en un sol volum amb un bell escut de Catalunya a les tapes del qual, posteriorment i ja després de la guerra i durant la dictadura de Franco, no s'hi va poder estampar més. Fabra per l'elaboració d'aquesta important obra de redreç i ús social de la llengua, va partir -com assenyala Josep Pla,- «del dialecte de la capital el parlar de Barcelona» que havia de ser «el pern de la llengua fixada i reglamentada»¹⁴, entre altres raons, el Mestre, havia de considerar el que es parlava a Barcelona perquè en aquell moment era on s'aplegaven més nombre de parlants de la llengua.

FILÒLEG I HOME DE BÉ

L'any 1933 Pompeu Fabra va ser nomenat president del Patronat de la Universitat Autònoma i l'any següent va presidir els Jocs Florals de Barcelona. Fabra, en els anys de la República havia esdevingut ja un referent i tot un símbol per la seva labor en favor de la llengua catalana.

Quant a la seva personalitat, Fabra va ser un home afable i bonhomíós, constant, amigable i treballador, Joan Coromines va escriure d'ell que, «l'adjectiu ètic prenien en la seva boca un to enormement seriós que un sentia venir de profunditats subliminals insondables, però revestides de parets fermes com la penya», «les seves conviccions polítiques i nacionals eren mantingudes amb una senzillesa i una força sense parió.»¹⁵

LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA I L'EXILI

El 27 d'octubre de 1934 arran dels fets de la insurrecció del Govern de la Generalitat contra el govern de la segona República Espanyola,

¹⁴ PLA, Op. cit. & supra. Pàg. 88

¹⁵ Op. cit. pàg. 406.

Pompeu Fabra va ser detingut i conduït al vaixell-presó «Ciudad de Cadiz», juntament amb altres membres del Patronat Universitari que ell presidia. Llavors els presos van ser traslladats al vaixell «Uruguay», Fabra hi va estar sis setmanes i seguidament va ser suspès del seu càrrec de director de la Càtedra Superior de Català. El 18 de juliol de 1936, en esclatar la malaurada guerra civil espanyola, la família Fabra vivia a la seva casa de Badalona. Fabra, que s'havia convertit en un autèntic referent i símbol de la llengua, la cultura i el país, els feixistes lògicament el tenien en el punt de mira, el General Queipo de Llano deia per la ràdio: «*Cuando la guerra haya terminado, Pompeyo Fabra y sus obras iran arrastrados por las Ramblas*». Ho deia cada dia, cada dia per la ràdio.¹⁶ I el malefici es va complir. Quan la família Fabra s'exilia a França i van tancar la casa de Badalona, ulteriorment els feixistes hi van entrar i van tirar tots els llibres i papers del Mestre pel balcó del segon pis, *!Abajo la inteligencia* es veu que van cridar -segons explicaven els seus veïns. Quan ho tingueren tot a baix ho van cremar al mig del carrer.¹⁷ La família Fabra, doncs, tot i que Pompeu no va participar directament en política va haver d'exiliar-se com tants altres intel·lectuals catalans i espanyols. Fabra, però, simbolitzava d'una manera general i reconeguda la llengua catalana...

AGULLANA, EL VOLÓ, MONTPELLER, PRADA DE CONFLENT...

Els Fabra, que s'havien instal·lat a Sant Feliu de Codines perquè a Badalona bombardejaven, la matinada del 25 de gener del 1939 van haver de marxar tots cap a França. Van estar-se alguns dies a Agullana perquè la frontera francesa estava col·lapsada i van estar confinats al camp de concentració del Voló. Carola Fabra, afirma en el seu testimoni personal que aquell exili lògicament era una autèntica catàstrofe per al seu pare; el Mestre estava completament enfonsat.¹⁸ Pompeu Fabra tenia setanta anys.

¹⁶ PIÑOL, Rosa Maria, Op.cit. & supra. Pàg. 56.

¹⁷ Op. cit. pàg. 23.

¹⁸ Op. cit. & supra. Pàg. 60.

EL TRASPÀS EN TERRA CATALANA

Van passar dos anys i mig a la ciutat de Montpeller, on el Mestre enllestí algunes gramàtiques, una *Gramaire catalane*, que es va publicar a París l'any 1941 i amb això va aconseguir algun rèdit econòmic. A Montpeller hi havia altres exiliats catalans com per exemple la família de Carles Riba els quals vivien en absoluta precarietat. Els Fabra van tenir sort amb l'ocupació alemanya perquè només els van fer fora de males maneres -l'any 1942- d'una casa on van estar-se i tenien llogada quan residien a Prada de Conflent. A part d'aquest fet malaurat, no van ser molestats per res més. Llavors per un petit període de temps van malviure a Perpinyà fins que de nou van poder tornar a viure a Prada. Fabra no va voler desplaçar-se a cap més lloc de França perquè deia que el Rosselló era també territori català i de fet va tenir bona intuïció perquè -contràriament- qui sap que els hagués passat si s'haguessin desplaçat a un altre poble o a alguna altra ciutat de la França ocupada pels nazis. Acabada la segona guerra mundial l'any 1945, Pompeu Fabra va ser nomenat Doctor Honoris Causa per la Universitat de Tolosa de Llenguadoc. L'any següent va presidir els Jocs Florals de la Llengua Catalana a Montpeller. Durant el seu exili a Prada de Conflent, Pompeu Fabra va relacionar-se amb altres catalans, amb Pau Casals, amb la família Alavedra, amb Francesc Pujols, amb Josep Mª de Sagarra, amb Alexandre Plana i amb el fill de Carles Rahola que es va casar amb una filla seva. Pompeu Fabra va ser conseller de la Generalitat a l'exili, de manera que sovint havia d'agafar el tren a Perpinyà i anar a París on es mantenien reunions del consell executiu. A principis de l'any 1948 va morir la seva filla Teresa. A pesar d'aquesta pèrdua tan important per ell, se li va tributar un homenatge a Prada de Conflent amb motiu del seu vuitantè aniversari en el qual hi van participar molts refugiats catalans però malauradament, un Mestre ja completament abatut per l'enyor, per la pèrdua de tantes coses, per l'exili i per la pèrdua de la filla estimada va morir el dia de Nadal del mateix any.

Els seus llibres i les seves cartes es van anar publicant posteriorment. S'havia extingit la persona que més havia enaltit i treballat per la llengua catalana en les circumstàncies més dures de la nostra història.

